

*Édesanyámnak és Édesapámnak, akik tudták, hogy képes vagyok rá,
Zsuzsankának, Bettynek és Gergőnek, akik pedig lehetővé tették*

PROLÓGUS: *COMPARARE NECESSE EST**
 (AZ EREDETI ANGOL KIADÁSHOZ)

1994-ben, némi vita után, arra az elhatározásra jutottunk, hogy megszabadítjuk laboratóriumunkat a falakat beborító akváriumoktól és velük együtt a bennük úszkáló paradicsomhalaktól, amelyek segítségével a tanulás etológiáját vizsgáltuk hosszú éveken át (Csányi, 1993). Őszintén szólva, nem igazán értettem, miért van erre szükség, de annyira azért nem is sajnáltam a dolgot, mivel világszerte kizárólag mi foglalkoztunk a kelet-ázsiai labirintkopoltyús halacska ragadozóelkerülő viselkedésének tanulmányozásával.

Be kell vallanom, hogy a témaváltás e tekintetben nem sok változással kecsegtett. A kutya és az ember közötti interakciók vizsgálatára vonatkozó szakirodalom ugyanis nemhogy szűkös volt, hanem egyszerűen nem létezett. Így esett, hogy Topál József kollégám és barátom, valamint jómagam meglehetősen vegyes érzésekkel hallgattunk, amint Csányi Vilmos professzor, a tanszék akkori vezetője lelkesen vázolta előttünk, hogy az emberi szociális környezetben élő kutyák viselkedésének vizsgálata számos lehetőséget kínál a kognitív evolúció és végsősoron az emberi viselkedés megismeréséhez (Csányi, 2000). A professzor úr több száz megfigyeléssel támasztotta alá elméletét (sokan csak egyszerűen anekdotának titulálnák ezeket). Amennyire szavai-ból ki tudtuk venni, a mi feladatunk az lett volna, hogy kísérletes módon igazoljuk a megfigyelések lényegét. Csányi Vilmos felhívta a figyelmünket arra, hogy a kutyák azért olyan sikeresek az ember társas viszonyainak felismerésében, mert – feltehetően a háziasítás során – rendkívül fejlett szociális megértésre tettek szert. E képességekre pedig saját őseinknek is szükségük volt a beszéd kialakulása előtti szakaszban. Fogalmam sincs, hogy József mit gondolt akkoriban minderről – de neki legalább volt ott-hon egy kutyája...

Hosszas fejtörésbe kezdtünk, mihez fogjunk ezek után. Hamarosan azonban némi fény derengett az alagút végén. Karin Grossman, egy híres német gyerekpszichológus megismerttetett bennünket az úgynevezett Ainsworth-féle idegenhelyzet-teszttel, amelyet kisgyerekek kötődési típusának felmérésére használnak. Mialatt a kutatónő által bemutatott videofelvételeket néztük, amelyen egyéves kisbabák a szobába belépő ismeretlen embert fogadták, vagy keservesen sírtak, ha a mamájuk magukra hagyta őket, hirtelen rájöttünk, hogy egy kutya is ugyanezt csinálná!

* *Az összehasonlítás kötelező; utalás a latin „navigare necesse est” (hajózni muszáj) kifejezésre.*

További két évig tartott, mire sikerült megjelentetnünk az első publikációnkat az idegenhelyzet-tesztben szerepelt kutyák viselkedéséről, a *Journal of Comparative Psychology* nevű folyóiratban. Ettől fogva azonban eléggé világos elképzelésünk volt a kutatási terveinkről. Fő célunk a kutya és az ember közötti viselkedési párhuzamok feltárása lett.

Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a kutyák és emberek viselkedésének hasonlósága egyáltalán nem bennünk merült fel először. Scott és Fuller 1965-ös könyvében hosszasan foglalkozik ezzel a témával. Az utolsó fejezet első bekezdésében például így ír a szerzőpáros: „Eredményeink azt sugallják: a civilizált élet genetikai következményekkel jár, amelyek a kutyában megsokszorozódva nyilvánulnak meg, és ezért a kutya vizsgálata sok mindent elárulhat az emberiség jövőjéről...” Visszatekintve érdekes, hogy e korai kutatások egyébként széleskörű elismertsége mellett e gondolatok tökéletesen visszhangtalanok maradtak (és így persze kutatásokban sem foglalkozott velük senki). De van egy fontos különbség Scott és Fuller, illetve a mi megközelítésünk között: bár ők is felismerték a kutyák különleges szociális státuszát az emberi társadalomban, ők a kutyakölykök és a gyerekek közötti párhuzamot hangsúlyozták. Mi ezzel szemben igyekeztünk a két faj közötti hasonlatosságokat evolúciós kontextusban vizsgálni egy viselkedési konvergencia keretében (1. fejezet). Elképzelésünk szerint a kutya viselkedése azért vált az emberével összemérhetővé, mert a háziastítás során jelentkező szelekciós hatások a kutya viselkedését funkcionális szempontból az emberéhez tették hasonlatossá.

Azóta tizenkét év telt el, és ma már nagyon sok kutatócsoport foglalkozik a kutyával. Noha lényegében még ma is a kezdetekben körvonalazott kutatási programunk mentén dolgozunk, észre kellett vennünk, hogy tovább nem odázható egy egységes kutatási keret kidolgozása. Az utóbbi években nagyon sok kutató, sokféle megközelítésből írt a kutyákról. A legtöbb efféle könyv célja az volt, hogy a szerző egyéni nézőpontjából magyarázza meg a kutyák viselkedését, ugyanakkor figyelmen kívül hagyva a tudományos tények, valamint az anekdoták, történetek, másodkézből származó információk közötti lényeges különbségeket. Ebben a könyvben szakítani kívánok ezzel a hagyománnyal, és csak azt fogom bemutatni, amit ténylegesen tudományos értelemben tudunk a kutyaviselkedésről. Szeretnék iránymutatást nyújtani a jövőben tervezett kutatásokhoz is, hozzájárulni ahhoz, hogy megteremtjük a közös gondolkodás terepét a legváltozatosabb területről érkező kutatók számára, legyenek ők régészek, genetikusok, etológusok, pszichológusok vagy zoológusok.

A kortárs kutatások egyre növekvő száma lehetetlenné tette a régebbi anyagok kiemelő bemutatását, szerencsére ezek az anyagok más forrásból is hozzáférhetőek. Ugyanezen okból kihagytam azokat a kutatásokat is, amelyek nem referált közleményben jelentek meg, valamint a kutyával kapcsolatos népszerű hiedelmekről sem tettem említést. Nemigen igyekeztem, hogy hidat verjek a „közismert tények vagy hiedelmek” és a tudomány közé, ha az előbbiekkal kapcsolatban nem bukkantam rá

publikált tényanyagra. Néhány Olvasó ezt komoly hibának tekintheti, hiszen emiatt a különböző témakörök sincsenek kiegyensúlyozva. Azonban azért részesítettem előnyben ezt a megoldást, mert ily módon legalább hangsúlyozhatom, hogy milyen irányba érdemes folytatni a további kutatásokat.

Nem ez az első könyv a kutyák etológiájáról, de nem is ez a lényeg. Sokkal fontosabb, hogy a célja újszerű: igyekszem a fajt visszahelyezni az etológia, az állatok (és az ember) viselkedéskutatásának fő sodrába. Kutatócsoportunk az első pillanattól hitt abban, hogy a kutya kutatásnak csak akkor van értelme, ha a fajt a természetes közegében vizsgáljuk, azaz a megfigyeléseinket emberek és kutyák kisebb-nagyobb csoportjában végezzük. De hamarosan rájöttünk, hogy az efféle igyekezet csak akkor vezet eredményre, ha egy összehasonlító megközelítést alkalmazunk. Az összehasonlító ismeretek reményében kezdtük el azokat a kutatásokat, amelyek során farkasokat (és kutyákat) szocializáltunk intenzív módon. Ez a kutatás nemcsak a „vad” kutyafélék világába engedett bepillantást, de azt is megtanultuk belőle, hogy a kutyák és farkasok viselkedésbeli különbségeiről nem szabad elhamarkodott következtetéseket levonni. Természetesen a két faj megfigyelése nagyon sok különbségre utalt, de az igazi trükk az volt, hogy rájöttünk, miként lehet ezeket egy tudományos kísérlet keretein belül leírni. Később az összehasonlító munkát lovakra és macskákra is kiterjesztettük, de mindenekelőtt gyerekekre. Véleményünk szerint a kutyák viselkedését csak összehasonlító keretben érthetjük meg, ami evolúciós és ökológiai szempontokat is figyelembe vesz, valamint szilárd módszertani alapokon nyugszik.

A modern etológiai és viselkedésökológiai kutatások jellemzően funkcionális megközelítést alkalmaznak. A kutatók a viselkedés azon összetevőire összpontosítanak, amelyek a faj túlélését segítik elő. Ebben a könyvben egy állatfaj, a kutya áll a középpontban, és az, hogy különböző tudományágak közötti együttműködés miként vezethet el a kutya evolúciójának és jelenlegi állapotának lehető legpontosabb megismeréséhez. A kutatók hosszú évtizedeken át gyanakvással tekintettek a kutyára, és megvonták tőlük a „valódi” állat státuszát. E könyv fő célja az, hogy bizonyítékokkal támassza alá: a kutya ugyanolyan jól kutatható faj, mint más állatok (és az ember), sőt, megvan benne a lehetőség, hogy az egyik legkimerítőbben kutatott fajjává váljon a közeljövőben. A kutyaetológia a viselkedés genetikai és pszichológiai aspektusának tanulmányozásához adhat nyersanyagot, de az alkalmazott területeken is van keresnivalója, hiszen a kutyaképzés, viselkedési problémák, kutya–ember interakciók és terápiás alkalmazások iránt sokan érdeklődnek.

Szerencsés ember vagyok, mivel egy csodálatos kutatócsoportban dolgozhatom, olyan kollégák között, akik támogatására mindig is számíthattam. Hálás vagyok Csányi Vilmos professzornak, aki biztosította a lehetőséget, hogy beleássuk magunkat ebbe a kutatási területbe. Az évek alatt Topál József az elképzelhető legjobb kollégám és barátom lett. Nélküle bele sem kezdhettünk volna ebbe a sok kitartást igénylő munkába. Sokat köszönhetek Gácsai Mártának, aki az évek során finoman rá-

vezetett, milyen a „kutyások” világa. Soha nem fogom elfelejteni első (és utolsó) látogatásunkat a Cruftsra.* Dóka Antal nélkülözhetetlenek bizonyult a kutatócsoport működőképességének fenntartásában. Az évek során abban a szerencsében volt részünk, hogy csoportunk Kubinyi Enikővel, Virányi Zsófiával és Pongrácz Péterrel bővült, akik valamennyien fontos szerepet játszottak a kutya szociális viselkedésének és elmeműködésének alaposabb megismerésében.

Kutatásainkat az Eötvös Loránd Tudományegyetem, az Országos Tudományos és Kutatási Alap (OTKA), a Magyar Tudományos Akadémia, az Európai Unió, az Egészségügyi Minisztérium és a Kutyával az Emberért Alapítvány támogatta.

Nagyon sokat köszönhetünk azoknak a lelkes kutyatartóknak és kutyáiknak, akik idejüket és energiájukat áldozták azért, hogy segítsék a munkánkat. Továbbá köszönetemet szeretném kifejezni Horkai Zoltánnak és a lelkes egyetemi hallgatóknak (Belényi Bea, Kubinyi Enikő, Kurys Anita, Ujfalussy Dorottya, Újváry Dóra, Virányi Zsófia), akik részt vettek a „Családi Farkas Program”-ban, és áldozatosan végezték munkájukat a korántsem egyszerű körülmények között.

Nagyon hálás vagyok Dóka Antalnak a könyv ábráinak meg- és újrarajzolásáért. Mivel a fotózáshoz tehetségtelen vagyok, erre a feladatra Gácsi Mártát kértem (a kivételeket lásd a képfeliratokban). Ő és Kubinyi Enikő a nyomdai levonat átolvasásában is segítségemre volt.

Köszönetet szeretnék mondani Richard Andrew-nak, Colin Allennek, Bartosiewicz Lászlónak, Csányi Vilmosnak, Dorit Feddersen-Petersennek, Simon Gadboisnak, Gácsi Mártának, Győri Borbálának, Kubinyi Enikőnek, Daniel Millsnek, Eugenia Natalinak, Justine Philipsnek, Peter Slaternek, Topál Józsefnek, Vas Juditnak és Deborah Wellsnek a kézirat egyes fejezeteinek átolvasásáért és kommentálásáért! Kollégáim minden tőlük telhetőt megtettek, hogy rámutassanak gyengeségeimre, így a könyv valamennyi hibája az én felelősségem.

Hálás vagyok az Oxford University Pressnek, és különösen Ian Shermannak, aki az első pillanattól kezdve lelkesen támogatta e könyv megszületését, és segített csiszolni magyaros angolom nyers változatát.

Végül, egy megjegyzés a kritikus Olvasó számára. Kérem, ne habozzon rámutatni a könyv hibáira! Nemcsak azért, hogy a következő kiadás javuljon, hanem azért is, hogy világossá váljon, mekkora szükség van jól megtervezett kísérletek elvégzésére, amelyek kiegészíthetik hiányos tudásunkat, és szétválaszthatják a tudományos tényeket a hiedelmektől és sztoriktól. Ha a kutatók és a kutyák iránt érdeklődők fontosnak érzik a kutatások minőségének javítását, akkor elértem a célom ezzel a könyvvel.

Budapest, 2007. február 2.

Miklósi Ádám

* A világ legnagyobb kutyakiállítását Angliában.